

MUZIKAVIMAS MODIFIKUOTOMIS SUVALKIETIŠKOJO TIPO KANKLĖMIS AUKŠTAITIJOJE

Doc. dr. Vida Palubinskienė

Etnologė. Lietuvos edukologijos universitetas

Anotacija. Be tradicinių, Lietuvoje skambinta ir modifikuotomis kanklėmis, turinčiomis visų trijų tipų požymių. Modifikuotos suvalkietiškojo tipo kanklės paplitusios visoje Lietuvos teritorijoje, netgi Dzūkijoje, kur nuo amžių kanklių nebuvo rasta. Šiaurės (Panevėžio, Pasvalio, Utenos, Anykščių, Kupiškio, Rokiškio r.) bei šiaurės vakarų (Radviliškio, Pakruojo r.) Aukštaitijoje ekspedicijų metu užfiksuotos modifikuotos suvalkietiškojo tipo kanklės. Straipsnyje gvildenamos Aukštaitijoje paplitusios kanklės, jomis skambintas repertuaras, muzikavimo būdai, prisimenami kanklių meistrai bei kanklininkai.

Straipsnio tikslas: sistemiškai ištyrinėti Aukštaitijoje paplitusias suvalkietiškojo tipo kankles, skambinimo būdus, repertuarą kaip savitus etninės kultūros reiškinius.

Uždaviniai: apžvelgti modifikuotų suvalkietiškojo tipo kanklių raidą, skambintą repertuarą, kankliavimo būdus, kanklininkus bei apibūdinti muzikavimo minėtomis kanklėmis situaciją nūdienos Aukštaitijoje.

Metodai: analizė, lyginimas, apibendrinimas.

Pagrindiniai žodžiai: kanklės, muziejai, eksponatai, tradicinis kankliavimas.

ĮVADAS

Faktai liudija, jog suaktyvėjus tautiškumo bei tradicijų tęstinumo reikalingumui (XIX a. II pus. – XX a. I pus.), lietuviškumo simboliu buvo pasirinktos suvalkietiškojo tipo kanklės. Jos pradėtos modifikuoti ir platinti po visus Lietuvos kampelius, netgi Dzūkiją, kur nuo amžių kanklių nebuvo rasta. Jomis skambino po vieną, ansambliais, sau ir viešose vietose. Ypatingai šio tipo kanklės XX a. I pus. prigijo Aukštaitijoje. Kadangi instrumentas buvo sodraus, skambaus tembro, plataus diapazono, įvairios, gausios puošybos, žymiai didesnio korpuso, todėl kankles greitai pamėgo inteligentija, įvairios jaunaliuvių,

pavasarininkų ir kt. organizacijos. A.Vyžinto nuomone taip atsirado vėlyvojo laikotarpio aukštaitiškos kanklės¹. Jis, priešingai daugumai mokslininkų bei tyrėjų (R. Apanavičius, M. Baltrėnienė, V. Tarnauskaitė–Palubinskienė, N. Visockaitė–Lungienė, E. Virbašius ir kt.) nepripažįsta, jog šis instrumentas yra suvalkietiškojo tipo modifikuotų kanklių modelis.

Kanklių tyrinėjimai pateikti mokslininkų Zenono Slaviūno, Jadvygos Čiurlionytės, Jono Švedo, Prano Stepulio, Vlodo Bartusevičiaus, Marijos Baltrėnienės, Romualdo Apanavičiaus, Vytauto Alensko, Alfonso Motuzo, Arvydo Karaškos, Rūtos Žarskienės, autorės bei kituose darbuose.

Pavienių žinių apie Aukštaitijos kankles ir kanklininkus randame bendraautorių monografijoje „Senosios kanklės ir kankliavimas“².

Autorės moksliniame metodiniame darbe „Tradicinis kankliavimas“³ nagrinėjami kankliavimo būdai, pateikiama žinių apie senuosius kanklininkus bei skambinamą repertuarą. Mokslinėje monografijoje „Kanklės lietuvių etninėje kultūroje“⁴ atliktas išsamus kanklių, kanklininko, kankliavimo ir kanklių muzikos kaip kultūrinės visumos, siekiant atskleisti daugialypę reiškinių sociokultūrinę sklaidą, dinamiką ir jo vaidmenį XIX a. II pus. – XXI a. pr. Lietuvos etninėje kultūroje, palikimo tyrimas. Tačiau minėtuose darbuose modifikuotų suvalkietiškojo tipo kanklių paplitimas ir įsitvirtinimas XX a. Aukštaitijoje atskirai neanalizuotas.

Apie XX a. pab. tradicinių modifikuotų suvalkietiškojo tipo kanklių ansamblio „Pasagėlė“ atsiradimą ir veiklą Utenos krašte randame Astos Motuzienės leidiniuose⁵ bei straipsniuose⁶.

¹ Vyžintas A. Kanklės ir kankliavimas Utenos krašte. *Juozo Lašo asmenybė. Kankliavimo tradicijos Aukštaitijoje* Konferencijos, skirtos kanklių meistro Juozo Lašo 90–mečiui, medžiaga. Užpaliai: UAB „Utenos spaustuvė“, 2002, p. 8.

² Apanavičius R., Alenskas V., Palubinskienė V., Visockaitė N., Virbašius E. *Senosios kanklės ir kankliavimas*. 2–asis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Muzika, 1994, 160 p.

³ Tarnauskaitė–Palubinskienė V. *Tradicinis kankliavimas. Istorija, metodika, repertuaras*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2001, 210 p.

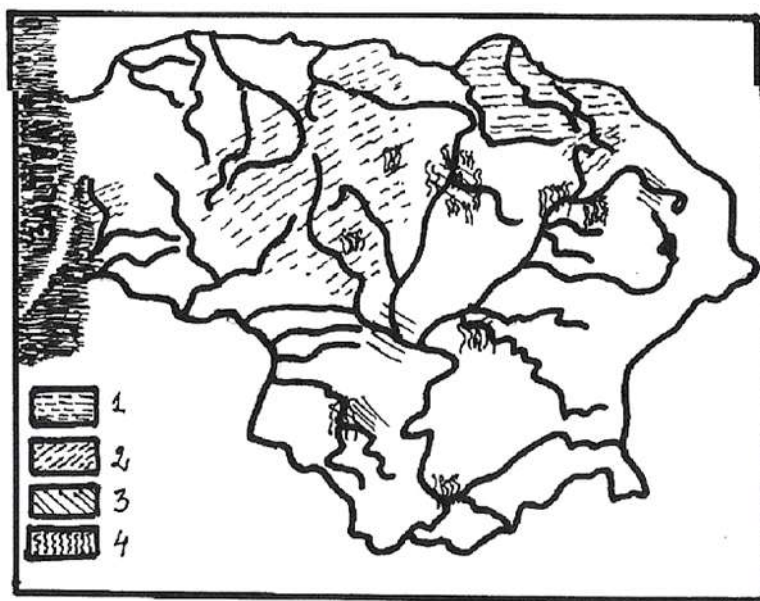
⁴ Tarnauskaitė–Palubinskienė V. *Kanklės lietuvių etninėje kultūroje*. Mokslinė monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009, 504 p.

⁵ Motuzienė A. *Kanklių giesmė*. Utena: Indra, 2001; *Tradicinis kankliavimas šiuolaikinės kultūros plotmėj*. Sudarė Asta Motuzienė. Utena: UAB „Utenos spaustuvė“, 2008.

⁶ *Juozo Lašo asmenybė. Kankliavimo tradicijos Aukštaitijoje*. Sudarė A. Motuzienė. Konferencijos, skirtos kanklių meistro Juozo Lašo 90–mečiui, medžiaga. Užpaliai: UAB „Utenos spaustuvė“, 2002.

Minėtuose darbuose daugiausiai aprašoma Utenos krašto kanklininkų koncertinė veikla, „Skambančių kanklelių“ stovyklos Užpaliuose tradicija, tačiau nei viename neatliekama modifikuotų suvalkietiškojo tipo kanklių, skambinimo būdų bei repertuaro, kaip savitų etninės kultūros reiškinių analizė.

Remiantis skelbtais darbais, etnoinstrumentinių ekspedicijų duomenimis, mokytojų informacija, bandoma apžvelgti modifikuotų suvalkietiškojo tipo kanklių raidą bei jų situaciją nūdienos Aukštaitijoje.

I žemėlapis.

4 – modifikuotų suvalkietiškojo tipo kanklių paplitimas Lietuvoje, KLEK p. 99.

KANKLĖS

Be tradicinių, Lietuvoje skambinta ir modifikuotomis kanklėmis, turinčiomis visų trijų tipų požymių. Modifikuotos suvalkietiškojo tipo kanklės paplitusios visoje Lietuvos teritorijoje, ypatingai prigijo Aukštaitijos (Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Pakruojo Utenos, Anykščių, Kupiškio, Rokiškio r.) regione.

Kanklės muziejuose. Šio tipo kanklių yra Lietuvos liaudies buities muziejuje (LBM) – 3, Lietuvos nacionaliniame muziejuje (IEM EM) – 2, Panevėžio kraštotyros muziejuje (PKM) – 2, Rokiškio krašto muziejuje (RKM) – 1, Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje (VK) – 1, Šiaulių „Aušros“ muziejuje (ŠAM EB) – 1, Žemaičių „Alkos“ muziejuje (TKM) 1 kanklių eksponatas.

1 lentelė

Modifikuotų kanklių, saugomų muziejų fonduose, duomenys⁷

Eil. nr.	Muziejaus Reg. nr.	Stygų skaičius	Radimvietė	Matmenys	Pastabos
1.	VK 6	12	Utenos aps., Molėtų r., Alantos k.	585x415x350x145; 55;-; 425, 265; 0,80x0,45	Klijuotos. Gautos iš M.Jakelevičiūtės 1968 m.
2.	IEM EM 157	13	Iš Lietuvių mokslo draugijos rinkinių	620x260x453x130; 87; 135°x25°; 545, 220	Klijuotos.
3.	TKM 10648	14	Telšių aps., Alsėdžių k.	740x140x375x165; 65;-; 440, 280	Klijuotos. T.Jundulaitės darbo 1920 m., gautos iš S.Jundulaitės.
4.	LBM 33013	15	Kaunas	760x200x380x200; 65x50;-; 510, 200	Klijuotos. Pagal A.Žmuidzinavičiaus eskizą. J.Pontažio darbo.
5.	PKM 3030	16	Panevėžio aps., Krekenava	800x380x440x220; 50x47; -; 580, 190	Klijuotos. S.Rudžio darbo.
6.	LBM 342	18	Kauno aps., Rumšiškės	1000x360x770x300; 65	Klijuotos.
7.	PKM 3285	20	Panevėžio aps., Krekenava	880x445; -; 576, 150	Klijuotos. S.Rudžio darbo 1943 m.
8.	LBM – be nr.	22	Vietovė nežinoma	900x72x	Klijuotos.
9.	RKM 4651	23	Vietovė nežinoma	930x x285; 47; -; 570, 150	Klijuotos. 17 sudvigubintų stygų, 6 boseliai. Gautos iš Zarasų muziejaus fondų (buv.) 1963 m.
10.	ŠAM EB 3801	23	Vietovė nežinoma	940x410; -; 570, 150	Klijuotos. Platusis galas užsibaigia slibino galva.
11.	IEM EM 12473	23	Vietovė nežinoma	505x210x435x170; 65; 400, 200	Klijuotos.

Trečiojo tipo modifikuotų kanklių korpusai klijuotiniai. Ekspонатų apačia daugiausia plokščiadugnė. Ilgiausia kraštinė 1000 (LBM 342) – 930 mm (RKM 4651). Tačiau yra palyginti nedidelių kanklių – 620 mm (IEM EM 157). Korpuso aukštis – 360–380 mm (LBM 342, RKM 3030),

⁷ Lentelėje pateikiami autorės, R. Apanavičiaus, M. Baltrėnienės aprašytų muziejinių eksponatų duomenys

bet yra ir žemesnių – 260 mm (IEM EM 157) instrumentų. Platesniojo galo įstrižumas dažniausiai – 135°x35° (IEM EM 157) ir baigiasi stambiu ragu arba mažu rageliu, kartais užsibaigia šuns (RKM 4651) arba slibino (ŠAM EB 3801) galva, o siaurasis – suapvalintas (RKM 4651) arba neįprastos (IEM EM 157) formos.

Modifikuotos kanklės. Rokiškio krašto muziejus (RKM 4651), nupieštos R. Apanavičiaus 1985 m. KLEK, p. 114.

Tipiškiausias viengubų stygų skaičius 13–32, dvigubų – 17–24. Instrumentai daugiausia papuošti ovalinėmis (IEM EM 157, RKM 3030, LBM 342) arba penkialapių–septynalapių (LBM 33013, RKM 4651) žvaigždžių rezonansinėmis išpjovomis bei įvairiais gražto skylių ornamentais (LBM 33013). Kanklės dažniausiai dažytos juoda, kartais ruda, gelsva ar geltona spalva.

Kanklės privačiuose fonduose. Remiantis privačių asmenų sukauptais kanklių eksponatais, aptariama modifikuotų suvalkietiškojo tipo instrumentų konstrukcija. Šio tipo kanklių yra E. Virbašiaus asmeninėje muzikos instrumentų kolekcijoje (EV AMIK) – 11 eksponatų.

2 lentelė

Modifikuotų kanklių, saugomų privačiuose fonduose, duomenys⁸

Eil. nr.	Reg. nr.	Stygų skaičius	Radimvietė	Matmenys	Pastabos
1.	EV AMIK A	14	Utena	810x260; 38°	Klijuotos. J.Liūimos darbo 1936 m.
2.	EV AMIK B	14	Anykščių r., Svėdasų apyl., Savičiūnų k.	850x275; 40°	Klijuotos. J.Lašo darbo 1974 m.

⁸ Lentelėje pateikiami autorės aprašytų eksponatų duomenys, esantys E. Virbašiaus asmeninėje kolekcijoje.

3.	EV AMIK C	14	Vilnius	850x275; 40°	Klijuotos. E. Virbašiaus darbo pagal J.Lašą 2001 m.
4.	EV AMIK D	16	Panevėžio r., Krekenava	840x285; 38°	Klijuotos. S.Rudžio darbo 1934 m.
5.	EV AMIK E	16	Panevėžio r., Krekenava	850x275; 40°	Klijuotos. E. Virbašiaus darbo pagal J.Lašą 1996 m.
6.	EV AMIK F	16	Panevėžio r., Krekenava	1120x360; 32°	Klijuotos. S.Rudžio darbo 1939 m.
7.	EV AMIK G	20	Panevėžio r., Krekenava	840x285	Klijuotos. S.Rudžio darbo 1939 m.
8.	EV AMIK H	22	Vilnius	860x280	Klijuotos. Nebaigtos. E. Virbašiaus darbo pagal P.Puišį 1999 m.
9.	EV AMIK I	23	Vilnius	860x280	Klijuotos. P.Puišio darbo 1946 m.
10.	EV AMIK J	24	Anykščių r., Svėdasų apyl., Savičiūnų k.	835x310; 38°	Klijuotos. J.Lašo darbo 1955 m.
11.	EV AMIK O	29	Anykščių r., Svėdasų apyl., Savičiūnų k.	890x320	Klijuotos. J.Lašo darbo 1959 m.

Modifikuotų suvalkietiškojo tipo instrumentų korpusai klijuotiniai. Pasitaiko nebūdingo dvigubo korpuso sujungimų (EV AMIK I, EV AMIK J, EV AMIK O). Ekspонатų apačia daugiausia plokščiadugnė. Ilgiausia kraštinė 1120 mm (EV AMIK F). Tačiau yra palyginti nedidelių kanklių – 810 mm (EV AMIK A). Platesniojo galo įstrižumas dažniausiai – 38° ir baigiasi stambiu ragu arba mažu rageliu, o siaurasis gana daug suapvalintas.

Juozo Lašo darbo kanklės 1996 m.

E. Virbašiaus asmeninė muzikos instrumentų kolekcija (EV AMIK),
V. Palubinskienės nuotrauka 2003 m. KLEK, p. 117.

Metaliniai varžikliai įstatomi iš viršaus į apačią, nors pasitaiko. Siaurajame gale stygos tvirtinamos prie virbalo, įkalto į korpuso atramas. Tipiškiausias viengubų stygų skaičius 14, 16, dvigubų – 16. Keletas instrumentų turi labai primityvius (EV AMIK J) arba paprastus varžiklius (EV AMIK O). Jie daugiausia papuošti ovalinėmis arba penkialapių–septynlapių žvaigždžių rezonansinėmis išpjovomis, tautinių juostų motyvais (EV AMIK A, EV AMIK B, EV AMIK C, EV AMIK D, EV AMIK J, EV AMIK O), ažuolo lapų (EV AMIK O), Gedimino stulpų (EV AMIK A), tulpių žiedų (EV AMIK A, EV AMIK J, EV AMIK O) bei įvairių gražto skylių ornamentais. Kanklių apatinėje plokštėje yra trys kojelės pasidėti ant stalo. Jos dažniausiai dažytos tamsiai ar šviesiai ruda, gelsva bei geltona spalva. Instrumentai labai gražaus darbo.

Kanklės ekspedicijų duomenimis. 1989 m. EE⁹ metu Šiaurės Rytų Aukštaitijoje užfiksuota 15 modifikuotų kanklių pavyzdžių. Pateikėjai iš atminties nupiešė 4 kanklių pavyzdžius.

Biržų r. gyventoja Valerija Jokubėnaitė–Ikamienė (1888, Biržų aps., Papilio v., Gervėlėnų k. – 1961, Biržų r., Eiskudžių k.) skambino tėvo Jokubėno (19 a.) paliktomis 10 stygų suvalkietiškojo tipo kanklėmis. (Ar tai buvo modifikuotas instrumentas – neaišku.) Mokytoja Bronė Šernienė (1931, Biržai) 1937 m. Biržuose vykusioje jaunųjų ūkininkų šventėje matė merginas skambinančias gelsvos spalvos kanklėmis su dvigubomis stygomis. Pateikėjas Jonas Vėjnis (? , Biržų r., Parovėjos apyl.) prisiminė, kad jo apylinkėje vyrai skambino 12 ar daugiau stygų suvalkiečių tipo, klevinėmis kanklėmis.

Kanklės. Biržų r., Parovėjos apyl., nupieštos J. Vėjnio 1989 m. KLEK, p. 118.

Kiti šio rajono pateikėjai Petras Deglis (1931, Biržų aps. ir v., Nemunėlio Radviliškis) ir Marcelė Garjonienė (? , Biržai) skambino 16 stygų trečiojo tipo modifikuotomis kanklėmis, Tamėnas (Biržų aps.,

⁹ III EED EIA, 1989.

Pandėlio v.) kankliavo 12–ėmis bei turėjo pasidaręs 24 stygų trečiojo tipo modifikuotas kankles.

Kupiškio r. gyvenantis Jonas Dilys (1907–1989, Rokiškio aps., Svėdasų v., Sliapiškio k. –Kupiškio r., Šaukliškių k.) skambino 1936 m. J.Lašo darbo kanklėmis. Prisiminė, jog tokiais pat instrumentais kankliavo Petras Vinkšnelis ir Elena Vinkšnelytė–Žvirblienė (P.Vinkšnelio duktė, ? , Anykščių r., Svėdasų apyl., Savičiūnų k.), Onutė Mikuckienė (Anykščių r., Svėdasai), Grylavikienė ir mokyt. Svedauskaitė (Kupiškio r., Subačiaus geležinkelio stotis) bei kiti apylinkės muzikantai. Kupiškio r. Adomas Petrauskas (1914, Kupiškio r. ir apyl.) savo įsteigtame muzikos instrumentų muziejuje turi lankytojo (neprisimena pavardės) paliktas 20 dvigubų stygų kankles. Pagal konstrukciją bei ornamentus – J.Lašo instrumentas.

Rokiškio r. pateikėjos Paulina Gikytė–Tumienė (1920, Rokiškio aps., Svėdasai – Rokiškio r., Kalvių k.); Julija Baltuškaitė–Starkuvienė (1925, Rokiškio aps., Kamajų v., Juodonių k. – Rokiškio r., Kalvių k.) taip pat kankliuoja J.Lašo darbo instrumentais.

1989 m. EE¹⁰ metu *šiaurės Aukštaitijoje* daugiausia kankliavimo faktų **10** užfiksuota *Panevėžio, 5 – Utenos, 3 – Pasvalio* ir **2** – *Anykščių* rajone. Jokių kankliavimo židinių nerasta *Zarasų, Ignalinos* bei *Švenčionių* rajonuose. Todėl nustatyti, kokios formos kanklėmis čia buvo grojama gana sudėtinga.

Pasvalio r. gyventojas Jonas Šeškas (1913, Pasvalio r., Pumpėnai) turėjo trečiojo tipo modifikuotas kankles, tačiau neprisiminė kieno jos darbo. Jonas Daumantas (1899–?, Pasvalio r., Pumpėnų apyl., Kriklinių k.) apie 1935 m. pasigamino modifikuotas kankles, nusižiūrėjęs iš knygų. Tokio pat tipo instrumentu skambino ir jo duktė Janina Daumantaitė–Juzėnienė (1938, Pasvalio r., Pumpėnų apyl., Moliūnų k.).

Daugiausiai XX a. I pusėje po Lietuvą pasklido modifikuotų suvalkietiškojo tipo instrumentų, pagamintų *Stanislovo Rudžio* (1880–1949, Panevėžio aps., Krekenavos v., Mučiūnų k. – Krekenava) ir *Juozo Lašo* (1912 – 2005, Rokiškio aps., Svėdasų v., Savičiūnų dvaras –

¹⁰ Ten pat.

Anykščių r., Svėdasų sen., Savičiūnų k.). Tokio pat tipo kankles gamino ir meistras *Jonas Liuima* iš Utenos.

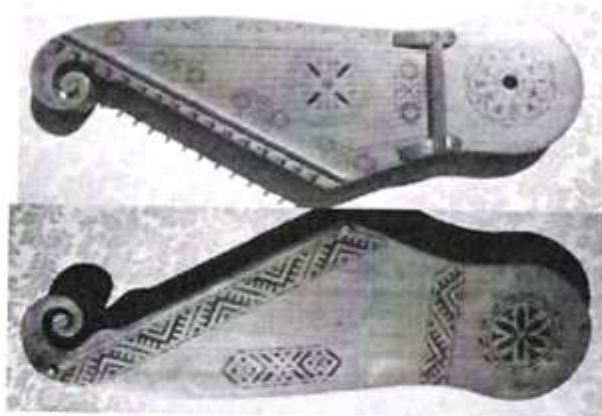
Deja, daugiau duomenų apie šį meistrą nerasta.

Jono Liuimos darbo kanklės 1936 m. E. Virbašiaus asmeninė muzikos instrumentų kolekcija (EV AMIK), V. Palubinskienės nuotrauka 2003 m. KLEK, p. 119.

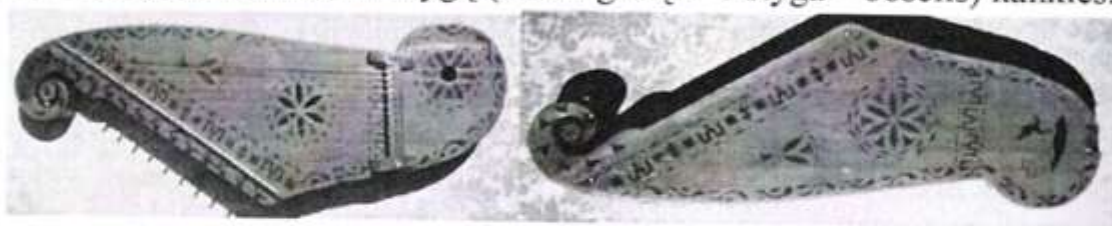
Panevėžio, Utenos, Anykščių apylinkių kanklininkai skambina meistrų Stanislavo Rudžio (1880–1949, Panevėžio aps., Krekenavos v., Mučiūnų k. – Krekenava) ir Juozo Lašo (1912–2005, Rokiškio aps., Svėdasų v., Savičiūnų dvaras – Anykščių r., Svėdasų sen., Savičiūnų k.) darbo kanklėmis. Jų instrumentai paplitę ne tik Panevėžio (Krekenava), Anykščių (Svėdasai), Utenos (Užpaliai) rajonuose, bet ir kitose Lietuvos vietovėse: Pakruojo (Rozalimas), Radviliškio (Ožaičių ir Pociūnėlių k.), Tauragės, Raseinių (Ariogala), Trakų (Onuškis) apylinkėse. S. Rudžio darbo kanklėmis skambina net JAV gyvenantys kanklininkai (P. Bliūmas ir kt.). Pateikėjos Onos Slavinskaitės–Rudienės (1910–1993, Panevėžio aps., Ramygalos v., Truskavos par., Pavermenio dvaras – 1930, Panevėžio r., Krekenava) liudijimu, meistras S. Rudis–Rudys kanklėmis susidomėjo apie 1920 metus, paskatintas skudutininko ir kanklininko (jaunlietuvių vado, sušaudyto 1941 m.) Vytauto Kadžio. Šis Skriaudžiuose (Prienu r.) pas kanklininką Praną Puskunigį (1860–1946) ne kartą matė dvylikastyges suvalkietiškas kankles, pats išmoko skambinti bei pasiūlė S. Rudžiui (kaip staliui ir baldų meistrui) nuvykti pasižiūrėti. Meistras parsivežė brėžinius, repertuarą bei kankliavimo būdą, kuriuos vėliau tobulino. Iš pradžių gamino 12 stygų, vėliau kanklių kultūros puoselėtojo J. Strimaičio (1895–1960) paskatintas – 16, 18, 20 dvigubų stygų klijuotas iš atskirų dalių kankles. Kanklių korpusui naudojo vyšnios, ožekšnio, uosio, klevo, o viršutinei plokštei – eglės medieną, kurioje išpjaudavo rezonansinę skylę. Stygomis pritvirtinti naudojo citrai skirtus varžiklius. Kartu su žmona Ona sukūrė įdomius, puošnius ornamentus ir monogramas iš užsakovų vardo ir pavardės pirmųjų raidžių, pagaminimo

datą bei savo pavardę. S.Rudis–Rudys pagamino apie 2000 instrumentų.

Stanislovo Rudžio darbo kanklės 1934 m.
E.Virbašiaus asmeninė muzikos instrumentų kolekcija (EV AMIK),
V.Palubinskienės nuotrauka 2003 m. KLEK, p. 120.

1934 m., pagal tikslius S.Rudžio kanklių modelio išmatavimus, instrumentus pradėjo gaminti Juozas Lašas (juos pamatė pas Svėdasų kleboną kunigą Joną Kraniauską). Vėliau jis daug eksperimentavo, pakeitė ornamentus ir formą. Viršutinę plokštę papuošė stilizuotų tulpių motyvais arba ažuolo lapais su Gedimino pilimi. Rezonansinėje plokštėje, skirtingai nuo S.Rudžio, išpjaustinėjo šešialapę žvaigždutę. Kanklių meistrų – S.Rudžio ir J.Lašo – instrumentų puošyba gal kiek ir per sodri, tačiau jie buvo įsitikinę, jog tai „suteikia kanklėms didesnę tautiškumą įspūdį“¹¹. J. Lašo kanklių šonams ir dugnui gaminti naudojama skirpsto, klevo ar uosio, o viršaus – eglės mediena. Kanklių stygų skaičius – 17–24. Geriausiai skamba 17 stygų (16 dvigubų ir 1 styga – boselis) kanklės.

Juozo Lašo darbo kanklės 1974 m. E.Virbašiaus asmeninė muzikos instrumentų kolekcija
(EV AMIK), V.Palubinskienės nuotrauka 2003 m. KLEK, p. 121.

Jų garsas gilus, švelnus ir sodrus, turi ilgą aidą. Tai, anot meistro

¹¹ Vyžintas A. Kanklės ir kankliavimas Utenos krašte, p. 9.

E. Virbašiaus, „gero instrumento požymis“¹². Ir nors J. Strimaitis skatino J. Lašą (kaip ir S. Rudį) tobulinti kankles, pridėti po vieną stygą, praplėsti diapazoną, gaminti tonacijų kaitiklius, bet meistras liko ištikimas pirmtako S. Rudžio ir savo paties kanklių modeliui. Jis pagamino daugiau nei 900 kanklių.

Panevėžio apylinkėse meistro S. Rudžio darbo instrumentais skambino ir tebeskambina šie pateikėjai: Ona Slavinskaitė–Rudienė (1910–1993, Panevėžio aps., Ramygalos v., Truskavos par., Pavermenio dvaras – 1930, Panevėžio r., Krekenava. Meistro S. Rudžio žmona) – 1938 m. gamybos 20 dvigubų stygų kanklėmis; Regina Dešrytė–Daniūnienė (1919, Panevėžys) – 1958 m. išgijo iš pažįstamos 20 dvigubų stygų kankles; Konstancija Viržonytė–Marcinkevičienė (1924, Jonava – 1934, Panevėžys) – 1935 m. gamybos 20 dvigubų stygų kanklėmis; Elena Gurskytė–Širmulienė (1923, Šiaulių aps., Radviliškio v., Vadaktų k. – 1949, Panevėžio r., Naujamiestis) – 1943 m. gamybos kanklėmis; Jadvyga Krikščiūnaitė (1919, Čikaga (JAV) – 1922–2004, Panevėžio aps., Krekenavos v., Mučiūnų k. – 1988, Krekenavos apyl., Švenčiuliškio k.) ir jos brolis Boleslovas Krikščiūnas (? – apie 1945) – 1938 m. gamybos 20 dvigubų stygų kanklėmis; Bronius Bložė (apie 1920, Panevėžio aps., Krekenavos v., Akmenės k.); M. Marukas Bielavolskis; O. Padvelkienė (Krekenavos v.), J. Ivaškevičius (Panevėžys).

Meistro J. Lašo darbo 16 dvigubų stygų instrumentu skambina Elena–Vanda Nebilevičiūtė–Vaitekūnienė (1926, Panevėžio aps., Krekenava).

Anykščių ir *Utenos* apylinkėse daugiausiai paplitę meistro J. Lašo instrumentai. Jais skambina šie pateikėjai: Jonas Kurlavičius (1914, Vitebskas – 1982, Utena) 1935 m. buvo išgijęs 13 stygų meistro J. Liuimos, o 1938 m. – 17 dvigubų stygų J. Lašo darbo kankles; Genė Zazirskaitė–Treininė (1925, Utenos aps., Liaumuškių k. – 1987, Utena) 17 dvigubų stygų kanklėmis; Liucija Niauraitė–Makuškienė (1928, Rokiškio aps., Kamajų v., Juodonių k. – Utenos r., Užpalių sen., Vilučių k.); Aldona Žemaitytė–Vanagienė (1922, Rokiškio aps., Anykščių v.,

¹² Virbašius E. Stasio Rudžio ir Juozo Lašo kanklės tautinėje kultūroje. *Juozo Lašo asmenybė. Kankliavimo tradicijos Aukštaitijoje*. Konferencijos, skirtos kanklių meistro Juozo Lašo 90–ėčiui, medžiaga. Užpaliai: UAB „Utenos spaustuvė“, 2002, p. 37.

Svėdasų apyl., Narbūčių k. – Utenos r., Kyšūnų k.); Adelė Niauraitė–Matulevičienė (1925, Rokiškio aps., Kamajų v., Juodonių k. – Utenos r., Užpalių sen.) taip pat kankliuoja J.Lašo instrumentais. Benedikta Breskutė (1924, Panevėžio aps., Viešintų v., Karūnių k. – Anykščių r., Viešintų apyl., Karūnių k.) tarpukario metais per atlaidus Šimonių ar Viešintų bažnyčios šventoriuje matė elgetą skambinantį kanklėmis. Koks tai buvęs instrumentas apibūdinti negalėjo.

1988–1989 m. EE metu¹³ *šiaurės vakarų Aukštaitijoje* – Radviliškio, Pakruojo rajonuose užfiksuota **10** kanklių ir kankliavimo faktų.

Pakruojo r. pateiktas **I** kanklių piešinys. Užfiksuoti tik meistro J. Lašo darbo instrumentai ir **I** – netipiškų kanklių pavyzdys. Pateikėjas S.Varanavičius (? , Pakruojo r., Rozalimas – Radviliškio r., Daugėlaičių apyl.) pasakojo, kad pats gamino antrojo tipo atvirkštines modifikuotas kankles, o S.Kazlauskas (1919, Šiaulių aps., Pakruojo v., Laipuškių k. – Radviliškio r., Šeduva) – trečiojo tipo atvirkštines kankles. Radviliškio r. gyventojos seserys Valerija Talmontaitė–Stasevičienė (1926, Panevėžio aps., Krekenavos v., Pempių k. – Radviliškio r., Ožaičių k.) kankliavo 16 dvigubų, o Jadvyga Talmontaitė–Galinauskienė (1931, Panevėžio aps., Krekenavos v., Pempių k. – 1959, Radviliškio r., Pociūnėlių k.) 20 dvigubų stygų S.Rudžio darbo suvalkietiškojo tipo kanklėmis.

Pakruojo r. gyvenančios kanklininkės seserys Ona Rožanskaitė (1920, Rozalimas) ir Morta Rožanskaitė–Miknevičienė (1918, Rozalimas) kankliuoja trečiojo tipo J.Lašo darbo kanklėmis. Jos minėjo, jog tokiu pat instrumentu skambina ir brolis K.Rožanskas (Vilnius, Markučiai). Tomis pačiomis J.Lašo kanklėmis grojo ir Milda Miknevičiūtė (1943–1979, Rozalimas). Pateikėjos taip pat prisimena, Svėdasų (Anykščių r.) kanklininkų ansamblį (apie 1938) ir jo vadovą vargonininką P.Vinkšnelį (? – apie 1976). Kanklininkai skambino irgi meistro J.Lašo darbo trečiojo tipo instrumentais.

Antanas Kasperavičius (1919, Panevėžio aps., Pakruojo v., Klovainių k. – Pakruojo r., Rozalimas) skambina savo gamybos 18 stygų modifikuotomis kanklėmis. Šonai iš eglės, viršus ir apačia iš faneros. Dvi

¹³ II–III EED EIA, 1988–1989.

bosinės po vieną, kitos – dvigubos gitaros stygos. Ant viršutinės plokštės – 4 skylutės „garsui išeiti“¹⁴. Varžikliai įstatyti iš viršaus kairėje pusėje.

Kitas Pakruojo r. gyventojas Aleksas Ralys (1908–?, Raseinių aps., Kražių v., Valpainių k. – Pakruojo r., Lygumų apyl., Dvariškių k.) pasakojo savo apylinkėje matęs ir daugiau įvairaus tipo kanklių, bet nesugebėjo jų apibūdinti.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad XX a. I pus. Aukštaitijoje prasidėjo suvalkietiškujų kanklių modifikavimas. Pastebimai padidėjo korpusas, stygų skaičius, šiek tiek pasikeitė ornamentika, nors instrumento formos buvo daugmaž išlaikytos. Apie XX a. vid. šio tipo kanklės labai išpopuliarėjo. Su nedidelėmis pertraukomis minėtų kanklių populiarumas Aukštaitijoje tęsiasi iki šiol.

MUZIKAVIMAS

Apie skambinimą suvalkietiškojo tipo modifikuotomis kanklėmis turime žinių iš 1988–1989 m., 1991–1992 m., 1995 m., 2002 m. EE. Iš šių duomenų matyti, kad skambinimas suvalkietiškojo tipo kanklėmis iš esmės mažai kuo skiriasi nuo suvalkiečių kankliavimo, nes iš jų, šiek tiek modifikavus, ir buvo perimtas. Skambinimo būdai rekonstruojami remiantis minėtais EE duomenimis.

Stanislavo Kručo kanklių garsynas
(šfr. V. Palubinskienė)

Onos Rudienės kanklių garsynas
(šfr. V. Palubinskienė)

Reginos Daniūnienės, Konstancijos Marcinkevičienės kanklių garsynas
(šfr. V. Palubinskienė)

Suvalkietiškojo tipo modifikuotų kanklių garsynai.

Kanklėmis paskambino S. Kručas, O. Rudienė, R. Daniūnienė, K. Marcinkevičienė.

TK, p. 12, šfr. V. Palubinskienė

¹⁴ II–III EED EIA, 1988–1989.

Suvalkietiškojo tipo 10, 12, 20–24 viengubų arba 16, 17–24 sudvigubintų stygų modifikuotos kanklės dėl plataus garsyno yra labai universalios. Jomis skambinama visur: namuose, pasilinksminimuose, patalkiuose, vestuvėse, įvairiuose renginiuose, bažnyčiose. Kankliuojama sau, po vieną ir ansambliais. Šiomis kanklėmis galima skambinti dainas, šokius, pritarti dainoms bei šventoms giesmėms. Jomis išgaunami įprasti tercijų ir mažorinių trigarsių sąskambiai (kaip ir vakarų aukštaičių bei žemaičių ir suvalkiečių kanklėmis), palyginus nesudėtingi grojimo būdai.

Kanklių derinimas. Kanklininkai, skambinantys suvalkietiškosiomis tipo modifikuotomis kanklėmis, instrumentą derina *C–dur*, *D–dur*, *E–dur*, *F–dur* *G–dur*, *A–dur* tonacijomis. Derinimo sistema ta pati kaip ir suvalkiečių, vakarų aukštaičių bei žemaičių, tačiau kanklių derinimas pažemėjo nuo *A–dur*, *G–dur* iki *C–dur*. Žemesnės tonacijos stygų įtempimo jėga mažiau veikia instrumentą, jis ilgiau tarnauja, be to, laisvesnės stygos jas virpinant, sukelia didesnę virštonių virtinę ir garso tembras yra palyginti sodresnis.

Šio tipo kanklės paprastai turi jau ne viengubas, bet dvigubas stygas. Jos (stygos) derinamos vienu garsu.

Dvigubos stygos kanklių skambesiui suteikia sodrumo. Šios kanklės derinamos kaip suvalkietiškosios, tik dėl didesnio stygų skaičiaus, susidaro dviejų oktavų garsynas. Kai kurios kanklės turi du boselius. Jie gali būti derinami abu tuo pačiu garsu oktavos (gr.₈) arba kvintos (gr.₅) intervalu.

Iš pateiktų kanklių derinimo pavyzdžių matome, jog suvalkietiškojo tipo kanklėmis skambinantys kanklininkai skirtingai skaičiuoja stygas. Vienų nuomone, pirmoji – žemiausioji styga, dar vadinama „boseliu“¹⁵, ir antroji styga yra neatskiriamos, o skaičiuojamos kartu. Jos abi laikomos pirmąja styga. Tai visai suprantama, nes šios abi stygos dažniausiai derinamos oktavos intervalu ir išduoda tą patį, tik oktava praplėstą garsą (Stanislovas Kručas) arba kvintos intervalu (Ona Rudienė, Elena Vanda Vaitekūnienė). Toliau kanklių stygos jau skaičiuojamos įprastai – iš eilės. Anot kitų, pirmoji – žemiausioji styga, ir skaičiuojama pirmąja (taip skaičiuoja vakarų aukštaičių bei žemaičių

¹⁵ „Boselis“ – žemiausioji apvyniota styga

kanklininkai). Šitaip kankles derina Stanislovas Kručas. Tačiau kai kurie kanklininkai, pavyzdžiui Regina Daniūnienė, Konstancija Marcinkevičienė, Jadvyga Krikščiūnaitė, „boselį“ su sekančia styga derina duodecimos (oktavos ir dar kvintos) intervalu. Tada „pirmoji“ jų skaičiuojamoji styga skleidžia jau ne vieną, bet du garsus, kurie neprieštarauja natūraliosios gamos darnai, pagal kurią užgavus pagrindinį dermės garsą (šiuo atveju jį išduoda „boselis“), susidaro oktavos, duodecimos, dviejų oktavų ir t.t. virštonių seka¹⁶.

Tad kanklininkai, skambinantys suvalkietiškosiomis modifikuotomis kanklėmis, taip pat kaip ir suvalkiečių kanklininkai, intuityviai suvokia garso susidarymo dėsningumus ir pagal juos derina kankles. Iš tikrųjų, „boseliu“ stiprinamas kanklių skambesys yra pilnesnis, o šios žemiausios stygos skleidžiami ne tik paminėtieji, bet ir aukštesnieji virštoniai pritampa prie viso kanklių garsyno¹⁷.

Suvalkietiškojo tipo modifikuotų kanklių varžikliai yra geležiniai. Jie gerai išlaiko stygų įtampą ir darna išlieka ilgą laiką gera.

Kanklių laikymas ir muzikavimas. Kanklininkai paprastai skambina sėdėdami. Kanklės laikomos ant kelių arba ant stalo siauruoju kraštu į save. Geresniam kanklių skambėjimui muzikantai po jų plačiojo galo apačia kartais pakiša derinimo raktą, knygą kietais viršeliais ar šiaip kietesnį daiktą.

Kanklininkai rankas laiko virš kanklių, kaip ir kitų regionų muzikantai. Kaire ranka dengia nereikalingas sąskambiui stygas, o dešine su brauktuku – braukia per stygas (ties rezonanso išpjova) nuo savęs. Pagražinimams naudoja kairės rankos pirmąjį, antrąjį, trečiąjį pirštus. Skambina brauktukiniu ir mišriuotu būdais. Kankliuojant brauktuku, kairės rankos pirštais stygos tik dangstomos. Sąskambiai išgaunami dešinėje rankoje laikomu brauktuku. Šiuo būdu daugiausia atliekamos dainų ir lėtesnio pobūdžio šokių melodijos. Mišrusis kankliavimo būdas naudojamas atliekant judresnio pobūdžio kūrinėlius. Stygos užgaunamos pakaitomis brauktuku ir kairės rankos pirštais.

XX a. I pusėje kankliavimo tradicija pradėjo keistis ir mūsų dienomis daugiausia kankliuoja moterys, o jų nagai brauktuko atstoti

¹⁶ Bičiūnas V. *Muzikinės akustikos pagrindai*. Vilnius: Mokslas, 1988, p. 22

¹⁷ Tarnauskaitė-Palubinskienė V. *Kanklės lietuvių etninėje kultūroje*, p. 177.

negali, todėl naudojamas medinis ar plastmasinis brauktukas. Skambinimui dar naudojami degtukai ir netgi gitaros mediatoriai (S.Kručas). Iš beržo šakelės padarytas brauktukas yra patvariausias ir tinkamiausias kankliavimui. Šakelė atpjaunama ties atauga – šitoje vietoje ji stipresnė ir patogesnė suimti pirštais. Brauktuko ilgis 45–50 mm. Stygų užgavimui smailiajame gale jis iš vienos pusės labiau paploninamas. Senieji kanklininkai pasakoja, kad, norėdami suminkštinti brauktuko galą, jį kaip ir suvalkiečiai, pakramtydavo.

Kaip jau minėta, kanklių skambesys daug priklauso nuo brauktuko kokybės ir jo valdymo: laisvojo galo ilgio, pasvirimo kampo, laikymo tarp pirštų stiprumo ir užgavimo jėgos. Brauktukas laikomas tarp dešinės rankos pirmojo ir antrojo piršto. Laibasis galas išlindęs 8–10 mm, storasis – lengvai priglundęs prie antrojo piršto vidinės pusės. Stygos užgaunamos nuo savęs maždaug per trečdalį nuo atramėlės. Dešinė ranka kartu su storuoju brauktuko galu šiek tiek pasvirusi žemyn į žemųjų stygų pusę. Plonasis brauktuko galas lyg ir atsilieka, tad stygos užgaunamos nuožulnesniu kampu ir skamba švelniau.

Suvalkietiškojo tipo modifikuotomis kanklėmis skambinantys muzikantai verčiasi tomis pačiomis pirštų padėtimis (III–IV; III–II; V–IV; V–II), kaip ir suvalkiečiai, vakarų aukštaičiai bei žemaičiai, o šešioliktines natas užkabina kairės rankos pirštais. Jie, stygas užgauna ne tik nuo savęs, bet ir į save. Tad jų skambinimas nuo suvalkiečių, vakarų aukštaičių bei žemaičių kankliavimo bemaž niekuo nesiskiria.

Tenka pastebėti, kad kanklininkai, skambinantys suvalkietiškojo tipo instrumentais su daugiau nei 12 stygų, be įprastų suvalkietiškojo kankliavimo būdų, „boselį“ dar atskirai užgauna į save. Pavyzdžiui, šitaip skambina Regina Dešrytė–Daniūnienė, Konstancija Viržonytė–Marcinkevičienė, Ona Slavinskaitė–Rudienė, Jadvyga Krikščiūnaitė, Elena Vanda Nebilevičiūtė–Vaitekūnienė, Morta Rožanskaitė–Minkevičienė, Genė Zazirskytė–Treinienė, Jonas Dilys, Stanislovas Kručas (kilęs iš Kekenavos):

Valsas „O kad turėtau aukso kalnus“ I d.

Kanklėmis paskambino S.Kručas. II EE EIA šfr. V. Palubinskienė

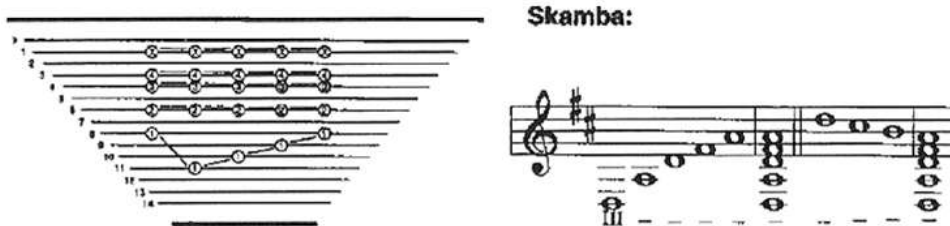
Šiuo atveju į save užgaunama viena, pirmoji styga („boselis“) *c*. Kanklininkės O. Rudienė, R. Daniūnienė, V. Vaitekūnienė, J. Krikščiūnaitė ir kai kurie kiti Krekenavos apylinkės muzikantai kairės rankos pirmąjį pirštą pasitelkia plačios apimties melodijoms atlikti. Pavyzdžiui:

„Valsas“ Kanklėmis paskambino O.Rudienė. VPAA šfr. V.Palubinskienė

Pagal šį grojimo būdą paruošiama III pirštų padėtis ir ji nekeičiama. Po to, kairės rankos pirmasis pirštas keliamas tiek, kad galėtų pagroti iš viršaus žemyn einančią melodiją, t. y. pridengti melodijai nereikalingas stygas, o ketvirtasis ir penktasis pirštai laikomi vietoje. Užgaudami po vieną stygą, kanklininkai turi žiūrėti, kad brauktukas nenuslystų per dvi arba tris stygas – tada gali be reikalo suskambėti sekundos.

O. Rudienės ir V. Vaitekūnienės kanklės suderintos *D–dur* garsynu, o pagrindinė styga – ne ketvirtoji, bet penktoji. Pateikiama šio stygų pavyzdžio dangstymo schema:

Kanklininkių O. Rudienė ir V. Vaitekūnienės kairės rankos pirštų išdėstymo schema
Kanklėmis paskambino O. Rudienė, V. Vaitekūnienė. TK, p. 43, šfr. V.Palubinskienė

O. Rudienė paklausta, kodėl neperkelia aukštyn visų kairės rankos pirštų, atsakė: „bijau, jog nerasiu kur sugrįžti“¹⁸.

Beje, P. Stepulis rašė, jog suvalkiečių kanklininkas P. Puskunigis, taip pat naudojo šį grojimo būdą: „Kai pirštus reikėdavo kelti ant pačių aukščiausiųjų stygų, jas pasiekdavo nenukeldamas bevardžio piršto nuo *e*¹ stygos“¹⁹. Tačiau anot, P. Stepulio, galima tik spėlioti ant kurios stygos reikia laikyti penktąjį pirštą, norint paskambinti reikiamus sąskambius. Šitokią P. Puskunigio stygų dangstymo būdą dar išlaikė kanklininkas S. Kručas. Kairės rankos ketvirtasis pirštas su retomis išimtimis nuolat laikomas ant trečiosios *d*¹ stygos. S. Kručas perkėlinėja tik pirmąjį, antrąjį ir trečiąjį kairės rankos pirštus.

Utenos kanklininkų ansamblio vadovas Henrikas Raštikis (?–~1980, Utena–Čikaga, JAV) savo muzikantus kankliuoti mokė P. Puskunigio ir kitų suvalkiečių kanklininkų skambinimui palengvinti naudojamu numeracijos (tabulatūros) būdu. Ant popieriaus juostelės užrašydavo skaitmenis taip, kad pakišus po stygomis dešiniajame kanklių krašte kiekvienas skiemuo sutaptų su atitinkama styga. Pavyzdžiui daina „Kada noriu verkiu“:

8 8 8 7 8 9 9 11 10 9 9 8
7 9 7 6 8 6 8 9 8 7 6 9
7 9 7 6 8 6 8 9 8 7 6

Dainos „Kada noriu verkiu“ numeracinė schema
Kankliavo Utenos kanklininkų ansamblis. AVAA, šfr. H. Raštikis

arba daina „Per Klausučių ulytėlę“:

4 6 6 6 6 6 6 5 8 8 7 6 5
5 9 9 9 9 8 8 6 9 8 8 7 8 7 6

Dainos „Per Klausučių ulytėlę“ numeracinė schema.
Kankliavo Utenos kanklininkų ansamblis. AVAA, šfr. H. Raštikis

¹⁸ V. Palubinskienės pokalbis su O. Rudiene. III EED EIA. Krekenava, 1989 07 31 – 08 13

¹⁹ Stepulis P. *Kanklės*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955, p. 23

Anot Justino Strimaičio, „laikantis vienuolikos stygų ir jos numeracijos, šitokios natos palengvina surasti kurią iš eilės užgauti stygą, kad pasigirstų melodijos tonai, o tonų išlaikymą jau lengviau nuklausyti, ypač jeigu melodija jau žinomos dainos. Išlaikymą reikėjo rodyti skambinančiam arba rankos mostais, arba pirštu baksnojant į stalą, nes tokios natos nerodo nei natos vertės (išlaikymo), nei kurios oktavos“²⁰. J. Strimaitis skaitmeninę sistemą papildė tam tikrais ženklais, žyminčiais oktavą ir garso trukmę. Bet dėl sudėtingumo šios sistemos buvo atsisakyta. P. Puskunigio sūnus Leonas Puskunigis skaitmeninį žymėjimą patobulino šitaip: prie skaitmens parašytas taškas reiškė trumpą garsą, brūkšnelis – ilgą²¹.

Aukštaitijos regiono kanklininkai, skambinantys suvalkietiškojo tipo instrumentais, savo krašto melodijas skambina lygiai, nesistengdami išgauti įvairesnės dinamikos. Galima sakyti, jos visai nenaudoja, o viską groja gana garsiai, tačiau pakankamai išraiškingai. Šokius jie groja trankiai, pabrėždami ritmą. Dainas skambina švelniau, tarsi dainuodami.

REPERTUARAS

1989 m., 1990 m., 1998 m. ir 2002 m. EE metu pateikėjai Morta Miknevičienė (g.1918 m.), Juozas Lašas (1912–2005), Egidija Lekavičienė (g.1960 m.) ir kt. minėjo Svėdasų (Anykščių r.) Petro Vinkšnelio (?–apie 1978) 10–12 kanklininkų ansamblį. Su šiuo ansambliu bei kitokiomis sudėtimis (kvartetu, trio, duetais) įvairiais laikais kankliavo: Liucija Niauraitė–Makuškienė (g.1928 m.), Zosė Bražiūnaitė–Gogelienė (g.1919 m.), Adelė Niauraitė–Matulevičienė (g.1925 m.), Elena Vinkšnelytė–Žvirblienė (?), Stefa Barkauskaitė–Tuskienė (g. apie 1918 m.), Jonas Dilys (1907–1989), Morta Miknevičienė (g.1918 m.), Julė Baltuškaitė–Starkuvienė (g.1925 m.), Paulina Gikytė–Tumienė (g.1920 m.), Adona Žemaitytė–Vanagienė (g.1922 m.), Julė Augulytė (1927–1958), Stasė Rudokaitė (g.1930 m.) ir kt. Jų grotas repertuaras: dainos „Siuntė mane močiutė“, „O kai aš“, „Pasėjau linelį“, „Plaukė žąselė“, „Žibuoklėm pražydė“, Polkutė, Liaudiškas valsas, valsai, polkos, lyriškos dainos apie tėvynę, giesmė „Ave, Marija“ ir kt.

²⁰ Strimaitis J. *Kanklininko atsiminimai*. A. Vyžinto asmeninis archyvas. Kaunas, 1937–1939 (rankraščio kopija).

²¹ Tarnauskaitė–Palubinskienė V. *Min. veik.*, p. 181.

1989 m. Kupiškio rajone, Šaukliškių k. užfiksuotas tik Jono Dilio (1907–1989) skambinamas repertuaras: dainos „Ar aš ne mergelė“, „Arė artojai plačius dirvonus“. Be to, jis kankliavo senoviškas melodijas bei Svėdasų kanklininkų ansamblio ir jo vadovo Petro Vinkšnelio (Svėdasai) repertuarą. Naujoviškų dainų nesimokė, nes nemėgo. Labai patiko skambinti ir dainuoti pagal Maironio žodžius.

1989 m. Pakruojo rajono, Rozalimo miestelio kanklininkų Mortos Rožanskaitės–Miknevičienės (g.1918 m.), Mildos Rožanskaitės (1943–1979), Onos Rožanskaitės (g.1921 m.) ir K.Rožansko (?) repertuarą sudarė P. Vinkšnelio išmokytos melodijos bei rateliai, šokiai: valsas „Ant melsvo ežero bangų“, daina „O kai aš“ bei giesmės „Dievas mūsų prieglauda ir stiprybė“. Jie dalyvaudavo įvairiuose renginiuose, skambindavo Rozalimo bažnyčioje. Kitas Rozalimo kanklininkas Antanas Kasperavičius (1919) skambino armonikos repertuaro lengvesnius valsus ir polkas, taip pat pritarė dainoms. Kankliuoja tik sau savo artimiesiems.

1989 m. Panevėžio rajone, Krekenavoje užrašytą kanklininkės Onos Slavinskaitės–Rudienės (1910–1993) bei jos vyro Stanislovo Rudžio (1880–1949) skambintą repertuarą sudarė bei savos kūrybos melodijos, įvairios liaudies dainos: „O kai aš“, „Ko palinkot žilvičiai“, „Tai buvo gražūs vakarai“, „Gale sodo“, „Arbata“, „Bekono lopšinė“; šokiai: „Šiaučius“, „Dra ta ta“, „Smuikos polka“, „Pasiutpolkė“, polka „Eik dukryte“, „Julytės šokis“, „Gaidžio polka“, „Dėdės polka“, „Našlės valsas“, suktinis „Reik žinot“, „Užaušo maršas“ ir kt. O. Rudienė kankliavo iš savo vyro išmoktą repertuarą, kurį vėliau skambino ir tebeskambina labai daug Lietuvos kanklininkų. O. ir S. Rudžių kankliavimo tradiciją tęsia jų proanūkiai: Vytenis, Kęstutis ir Žygimantas. O. Rudienės repertuarą sudarė per 30 kūrinėlių kanklėms, mokėjo apie 100 dainų. Ji mokė kankliuoti kitus, skambino savo malonumui, dalyvavo įvairiuose renginiuose bei koncertuose. Mėgo pamuzikuoti ansambliu su R. Daniūniene, K. Marcinkevičiene ir E.V. Vaitekūniene. Ekspedicijos metu 1989 m. į magnetofono juostas O.Rudienė įkankliavo ir įdainavo 14 kūrinėlių: „Gaidžio polka“, „Juozo polka“, „Dėdės polka“, polka „Vilkas pilkas meška juoda, o seselė šveitė puodą“, „Pasiutpolkė“, „Žvaigždutės valsas“, „Akmenės (kaimo) valsas“, „Bekono lopšinė“, „Našlaitės rauda“,

„Užaušo maršas“ bei dainos „Ko palinkot žilvičiai“, „Tai buvo gražūs vakarai“, „Balnok tarne bėrą žirgą“, „Gale sodo dūmavau“.

S.Rudžio iniciatyva 1932 m. Krekenavoje buvo įkurtas 20 kanklininkų ansamblis, kurio dėka šio krašto kanklės ir kankliavimas bei repertuaras pasklido po visą Lietuvą.

Kitos Krekenavoje užrašytos kanklininkės Elenos Vandos Nebilevičiūtės–Vaitekūnienės (g.1926 m.) repertuarą sudaro valsai, polkos, maršas ir dainos. Pirmasis išmoktas kūrinėlis buvo daina „O kai aš“ ir „Polkutė“ (pamokė O.Rudienė). Kanklininkė labai mėgsta „Kareivio dainą“, kurią nuklausė 1938 m. iš marširuojančių kareivių. Kiti kūrinėliai: „Pasiutpolkė“, polka „O jūs akys“, Našlės valsas, Smuikos polka, Užaušo maršas, daina „Du broliukai kunigai“ ir t.t. Pagrindinis repertuaras išmoktas iš O.Rudienės. E.V.Vaitekūnienė daugiausiai kankliuoja sau ir savo artimiesiems, o kol buvo gyva O. Rudienė (1910–1993), mėgo groti ansambliu su ja bei R. Daniūniene ir K. Marcinkevičiene iš Panevėžio. Ekspedicijos metu 1989 08 į magnetofono juostas įkankliavo 6 kūrinėlius: Našlės valsą, Pasiutpolę, Smuikos polką, Užaušo maršą, polką „O jūs akys“ ir Kareivio dainą.

Krekenavos sen, Švenčiuliškio k. gyvenanti Jadvyga Krikščiūnaitė (g.1919 m.) daugiausia skambina S.Rudžio repertuarą bei savo kūrybos melodijas: dainą „Ant Vilijos kranto smėlėto“, dainą „O kaip norėčiau motinėle“, dainą „Spalio antroji aušo Lietuvoj“, dainą „Tai buvo gražūs vakarai“, dainą „Ko palinkot žilvičiai“. Mėgsta polkas, valsus ir maršą, tačiau mieliau kankliuoja dainas. Kartais koncertuoja, bet labiau patinka skambinti savo malonumui. Ekspedicijos metu 1989–08– į magnetofono juostas įkankliavo 7 kūrinėlius: dainą „Oi kaip norėčiau“, polkutę „Trys sesutės“, maršą, valsą „Ant ežero melsvų bangų“, dainą „Ant Nevėžio kranto“, dainą „Supinsiu dainužę“, dainą „Spalio antroji aušo Lietuvoj“.

Panevėžietės Regina Dešrytė–Daniūnienė (g.1919 m.) ir Konstancija Viržonytė–Marcinkevičienė (g.1924 m.) kankliuoja kartu liaudies dainas bei O. ir S.Rudžių repertuarą: šokį „Klumpakojį“, Užaušo maršą, dainą „Oi, jojau jojau“, dainą „Našlaitės rauda“, valsą „Ant melsvo ežero bangų“, Smuikos polką ir kt. Jos koncertuoja daug ir įvairiuose renginiuose.

1989 m. Panevėžio r., Naujamiestyje buvo užrašyta Elena Gurskytė-Širmulienė (g.1923 m.), tačiau ji įkankliavo tik 1 melodiją: dainą „O kai aš pas močiutę buvau“.

1988 m. Radviliškio r., Pociūnėlių k. kanklininkės Jadvygos Talmontaitės-Galinauskienės (g.1931 m.) repertuarą sudarė: valsai, polkos, suktinis, liaudies dainos ir kt.

1989 m. Utenoje gyvenančio kanklininko Jono Kurlavičiaus (g.1914 m.) repertuarą daugiausia sudarė liaudies ir savos kūrybos šokiai. Pirmoji išmokta melodija buvo „Senelio polka“. Ekspedicijos metu 1989–08 į magnetofono juostas J.Kurlavičius įkankliavo 10 melodijų: dainą „Sakyk, sesute“, polką, Pupų dėdės polką, polką „Ištekės Marcellukė“, dainą „Aš verčiau parimus“, Gimnazistų valsą, valsą „Plaukia sau laivelis“, dainą „Pas mano tetą yra gilus tvenkinys“, dainą „Buvo naktys švento Jono“, dainą „Anksti rytą atsikėlęs“. Mėgsta kankliuoti vienas ir ansambliu su B.Gasiu.

Uteniškio Broniaus Gasio (g.1933 m.) repertuare taip pat liaudies ir savos kūrybos šokiai. Ekspedicijos metu 1989–08 į magnetofono juostas B.Gasys įkankliavo 4 melodijas: Dėdės polką (B.Gasio kūryba), Kaimišką valsą, Polką (J.Kurlavičiaus kūryba), polką „Žilas ožys barzdą krato“ (B.Gasio kūryba). Kankliuoja savo malonumui kartu su J.Kurlavičiumi.

Genė Zazirskaitė-Treininė (g.1925 m.) iš Utenos taip pat kankliuoja savo malonumui įvairias melodijas, pritaria dainoms.

Tarpukario metais Utenoje veikė Lietuvos kanklininkų draugijos Utenos skyrius. Spausdino ir platino šapyragrafu kanklių gaidas. Vieną tokią knygelę sudarė Utenos kanklininkų vadovas Henrikas Raštikis (?–1980). Joje skaitmenine rašyba yra pateikti 62 kūrinėliai. Tai daugiausia liaudies dainų vienbalsės melodijos iš P.Puskunigio, J.Naujaliao, S.Šimkaus, J.Bendoriaus ir kitų dainų rinkinių: daina „Kada noriu verkiu“, daina „Per Klausučių ulytėlę“ ir kt.

1997 m. Ukmergės r., Taujėnų sen. kanklininkas Jonas Snieška (g.1910 m.) skambino tautines, patriotines dainas. Jis prisiminė vaikystėje Vepriuose girdėtą legendą apie kunigaikštę Geldutę, mokėjusią kanklėmis gražiai skambinti, bet pavydžių laumių užkeiktą ir apgyvendintą rūmuose ežero dugne. Tačiau, kokia muzika buvo

skambinta, – neprisiminė. Ši legenda yra paskelbta ir spaudoje²². Šaltinis taip pat nemini kankliuoto repertuaro. Apie 1936 – 1937 m. Alantos v., Jonavių k. įvairias dainų melodijas suvalkietiško tipo kanklėmis skambino ūkininkas Jonas Vanagas (?). Jis savo instrumentą laikydavo seklyčioje (dar vadintoje „stancija“) ant komodos.

Kanklininkas Stanislovas Kručas (g.1922 m.), nors ir gyveno ilgą laiką Raseinių r., Gėluvos k. skambina Krekenavos kanklininkų ratelio vadovo S.Rudžio tradicinį repertuarą: dainas, romansus, šokius. 1988 m. rugpjūčio mėn. EE metu į magnetofono juostas S.Kručo įrašytas repertuaras (8 melodijos): valsas „O kad turėtau aukso kalnus“, „Kalakutų barškalių polka“, „Žvylių valsas“, dainos „Miegok ramiai“, „Tėvelis negrižta namo“, „Gražių dainelių daug girdėjau“, „Močiute, širdele tu, mano miela“, „Kėliau, kėliau kuo anksčiausiai“. Daugiausia skambinta pavieniui kanklėmis, o ansambliais su smuiku (dukterimi Elyte), kartais kontrabosu (sūnum Jonu). Kankliuota įvairiuose renginiuose.

Iš gautų duomenų matyti, kad XX a. pagrindinį Aukštaitijoje modifikuotomis suvalkietiškomis kanklėmis atliekamą repertuarą sudarė lietuvių ir tarptautiniai šokiai, dainos, giesmės bei romansai. Užrašyta ir keletas improvizacijų bei savos kūrybos melodijų.

KANKLININKAI

Rašytiniuose ir archyviniuose šaltiniuose pateikta labai mažai žinių apie XX a. I pusės kanklininkus. Iš šių žinių susidaryti pilną vaizdą apie kanklininkų asmenybes gana sunku. Autoriai, skubėdami aprašyti benykstantį kankliavimą, daugiausia dėmesio skyrė pačiam instrumentui ir juo skambinamai muzikai. Todėl jų darbuose palyginti nedaug vietos skiriama kanklininkų asmeniui. Ekspedicijų medžiaga papildė ir patikslina žinias apie praeities ir dabarties kanklininkus bei jų gyvenimo kelią²³.

Bene didžiausias suvalkietiškojo tipo kanklių populiarintojas Aukštaitijoje – *Stanislovas Rudis–Rudys* (1880–1949, Panevėžio aps., Krekenavos v., Mučiūnų k. – Krekenavos mst.). Jis buvo savamokslis stalius, baldžius, statybininkas, kanklininkas, kanklių meistras. O. Rudienės liudijimu, S. Rudis kankliuoti pradėjo apie 1920 m. paveiktas

²² Šleikus P. Legenda ir tikrovė. *Tiesa*, 1985, spalio 20 d., Nnr. 242 (12961).

²³ Tarnauskaitė–Palubinskienė V. Min. veik., p. 252.

skudutininko, kanklininko Vytauto Kadžio (?– 1941, Panevėžio aps., Krekenava). Pastarasis artimai bendradarbiavo su P. Puskunigiu, o vėliau – ir S. Rudis. Jis mokė kankliuoti savo ir kitų apylinkių žmones. 1930 m. buvo subūręs iš 20 atlikėjų Krekenavos kanklininkų ansamblį.

*Onos (sėdi trečia iš dešinės pirmoje eilėje)
ir Stanislovo (sėdi penktas iš dešinės pirmoje eilėje)
Rudžių vadovaujamas Krekenavos kanklininkų ansamblis,
1930 06 19; O. Rudienės asmeninis archyvas.*

Ona ir Stanislovas Rudžiai su mokine. Krekenava 1948 m.
O. Rudienės archyvas 1989 m.

Muzikantai kankliudavo bei dainuodavo savo malonumui, bet neretai ir koncertuodavo Panevėžio, Radviliškio, Ukmergės apylinkėse. O. ir S. Rudžių mokiniai (o jų nepaprastai daug) pasklidę ne tik po Krekenavos apylinkę, bet ir po kitus kraštus: Panevėžį, Rozalimą, Uteną, Anykščius, Radviliškį, Ariogalą, Gėluvą, Telšius ir net Jungtines Amerikos valstijas. Jų „vyriško“ kankliavimo tradiciją tęsia sūnus Kęstutis Rudys (g. 1926 m., Panevėžio aps., Krekenavos mst. – Panevėžys) bei anūakai Mindaugas, Žygimantas ir Vytenis.

Ona Slavinskaitė–Rudienė (1910, Panevėžio aps., Ramygalos v., Truskavos par., Pavermenio dv. – 1993, Krekenava) nuo 1930 m. iki pat mirties gyveno Krekenavoje labai gražioje sodyboje, pastatytoje jos vyro. Skaityti ir rašyti pramoko iš tėvo, vėliau – pati. Dainuoti išmoko piemenaudama. Pradžios mokyklos nebaigė, nes gyveno sunkiai. Tėvai žemės neturėjo ir Onutei reikėjo tarnauti pas svetimus.

Kęstutis Rudis su anūkais: Mindaugu, Žygimantu ir Vytenius. Panevėžys 2001 m. K. Rudžio archyvas 2002 m.

1932 m. susidomėjo kanklėmis ir pradėjo mokytis kankliuoti pas Stanislovą Rudį, už kurio 1934 m. ir ištekėjo. Jaunystėje Ona kankliodavo

mažiau, bet po vyro mirties 1949 m. pradėjo groti

daugiau. Ji mokėjo apie 100 įvairių dainų ir melodijų. O. Rudienė buvo labai šviesaus proto, linksma ir nors gyveno sunkiai (ilgą laiką negavo pensijos, nes neužteko darbo stažo), niekada neprarado optimizmo, gyvenimo džiaugsmo. Labai mylėjo gėles ir paklausta, kodėl tiek daug jų augina, atsakė: „naudos iš to neturiu, bet jaučiu didelį pasitenkinimą. Be meno, be grožio, būtų sunku gyventi“²⁴. Kanklininkė turėjo išlavintą jumorą jausmą. Mėgo dainuoti jumoristines dainas. Paskutiniais savo gyvenimo metais O. Rudienė dirbo Krekenavos restorano budėtoja.

O. ir S. Rudžiai, visą gyvenimą dorai dirbę, dalinę savo širdies šilumą kitiems, dabar ilsisi Krekenavos kapinaitėse.

Elena Vanda Nebilevičiūtė–Vaitekūnienė (g.1926 m., Panevėžio aps., Krekenavos mst.) meilę muzikai paveldėjo iš tėvo armonikininko Mykolo Nebilevičiaus (1888–1952). Tėvas dar grojo mandolina, gitara, lūpine armonikėle, bet armoniką mylėjo labiausiai. Būdama 12 m., Elena Vanda pradėjo mokytis kankliuoti pas O. Rudienę. Savo malonumui

²⁴ III EED EIA. 1989.

skambina iki šiol. E.V.Vaitekūnienė – namų šeimininkė, tačiau skaityti ir rašyti moka.

Jadvyga Krikščiūnaitė (1919 – 2004, Čikaga, JAV – Panevėžio r., Krekenavos sen., Švenčiuliškio k.) labai talentinga audėja, liaudies menininkė: tapė peizažus, kūrė eiles ir dainas. Būdama 18 m. nueidavo pas S. Rudį paklaustyti, kaip kaimynų jaunimas kankliuoja, o vėliau paprašė, kad ir ją pamokytų bei kankles padarytų. Šis pasakė: „Atnešk 1,5 metro ožekšnio ir sausos vyšnios šaką – bus kanklės“²⁵. Kadangi Jadvyga niekur tokios medžiagos nerado, tai nunešė krepšį braškių ir kelis litus. Taip įsigijo instrumentą. Į pamokas eidavo kartu su Ona Padvelkiene (?). Nors pažino natas, bet skambino iš klausos. Jadvyga kankliuoti pamokė ir savo brolių Boleslovą (?–1945). Trentyje, Tomsko sr., nors ir labai sunkiai dirbdama miško pramonėje, J. Krikščiūnaitė nepamiršo kanklių, rasdavo laiko pagriežti su smuikininku J. Gvazdausku. Grįžusi į Lietuvą, dirbo ligoninėje slaugė. Susiklosčius nepalankioms aplinkybėms J.Krikščiūnaitė nesukūrė šeimos, užgyveno tik medinio namelio dalį ir vieninteliu gyvenimo džiaugsmu jai liko kanklės, su kuriomis nesiskyrė lig patirties.

Regina Dešrytė–Daniūnienė (g.1919 m., Panevėžys) – baigusi Ukmergės gimnaziją, jaunesniųjų mokytojų bei farmacijos kursus. 1940 m. dirbdama Vilniaus 20-ojoje pradinėje mokykloje, pradėjo mokytis kankliuoti O. ir A. Mikulskių vadovaujame M.K.Čiurlionio kanklių ansamblyje. Be to, dar mokėsi dainavimo pas dėst. A.Norvaišą. Nuo 1944 m. mokytojavo Ukmergėje, o 1948 m. ištrėmus tėvus į Igarką, kaip liaudies priešų duktė, turėjo mesti darbą mokykloje. Nuo 1953 m. dirbo Panevėžyje farmacininke vaistinėje. Apie 1954–1960 m. buvo įkurtas farmacininkų kanklių ansamblis, kuriam vadovavo smuikininkė ir kanklininkė Konstancija Viržonytė–Kligienė Marcinkevičienė (g.1924 m., Jonava – Panevėžys). R. Daniūnienė labai aktyviai dalyvavo ansamblio veikloje. 1976–1980 m. tekstilės įmonėje „Linas“, suvenyrų įmonėje „Tulpė“, kartu su K. Marcinkevičiene subūrė kanklių ansamblius. Norėdama kuo daugiau propaguoti kankles, R. Daniūnienė pradėjo mokytis skambinti Panevėžio I-os pradinės ir II-os vidurinės mokyklų

²⁵ Ten pat.

moksleives. Nuo 1984 m. R. Daniūnienė pradėjo bendrauti su Krekenavos kanklininkėmis O. Rudiene, J. Krikščiūnaite ir E.V. Vaitekūniene. Kartais paskambindavo kartu.

Šiuo metu R. Daniūnienė su K. Marcinkevičiene skambina Panevėžio kanklių ansamblyje „Sigutė“ (vad. K. Marcinkevičienė).

R. Daniūnienė aktyviai sportuoja, propaguoja sveiką gyvenimo būdą, rašo straipsnius įvairiomis temomis (ypač kanklių) į Aukštaitijos spaudą.

Kitas suvalkietiškojo tipo modifikuotų kanklių ir kankliavimo židinys buvo Svėdasuose (Anykščių r.). Vargonininkas *Petras Vinkšnelis* (? – apie 1976) Svėdasuose gyveno nuo 1909 m. 1936 m. jis subūrė dvylikos žmonių kanklių orkestrėlį, kuriam J. Lašas gamino instrumentus ir pats jame grojo. P. Vinkšnelio mokiniais buvo: Julija Baltuškaitė–Starkuvienė (g.1925 m., Rokiškio aps., Kamajų v., Juodonių k. – Rokiškio r., Kalvių k.), Adelė Niauraitė–Matulevičienė (g.1922 m., Rokiškio aps., Kamajų v., Juodonių k.), Paulina Gikytė–Tumėnienė (g.1922 m., Rokiškio aps., Svėdasų mst. – Rokiškio r., Kalvių k.), Liucija

Juozas Lašas savo namuose. Savičiūnų k., Svėdasų sen., Anykščių r. 2002 m. JLA, p. 3.

Niauraitė–Makuškienė (g.1928 m., Rokiškio aps., Kamajų v., Juodonių k. – Utenos r., Užpalių sen., Vilučių k.), Aldona Vanagienė (g.1922 m., Rokiškio aps., Anykščių v., Svėdasų apyl., Nataučių k. – Utenos r., Kišūnų k.), Ona Mikuckienė (? , Anykščių r., Svėdasų mst.), Elena Vinkšnelytė–Žvirblienė (? , Rokiškio aps., Svėdasų mst. – Utenos r., Užpalių mst.) ir daugelis kitų, kurie skleidė kankliavimą po Svėdasų, Anykščių, Utenos, Rokiškio ir kt. apylinkes. P. Vinkšnelio pasekėjai kankliavimo tradiciją Aukštaitijoje tęsia ir šiandien.

Juozas Lašas (1912 – 2005, Anykščių r., Svėdasų sen., Savičiūnų k.)

gimė kumečio šeimoje. Tėvas mirė, kai jis buvo dar visai mažas, o mama

– „vos vienuolikos sulaukus“²⁶. Pradžios mokyklą baigė pas tetą Salų miestelyje. Mokėsi ilgai, nes vasaromis reikėjo gyvulius ganyti, o piemenaudamas meistraudavo įvairius nesudėtingus instrumentus. Vėliau Svėdasuose, pas tuometinį vargonininką Petrą Vinkšnelį pamatė Stasio Rudžio darbo kankles ir panorą pats tokias pasigaminti. 1934 m. savo darbo kankles pristatė žemės ūkio parodoje ir gavo savo pirmąją premiją! Nuo tada su kanklėmis jau nebesiskyrė. Pagamino jų apie 900, kurios skamba ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Kai pas meistrą J. Lašą lankiausi 1991 m., jis aprodė savo jaukią trobelę bei daugybę dar neužbaigtų instrumentų. Leido paskambinti savosiomis kanklėmis. Šiuose namuose Savičiūnų kaime jis pragyveno visą savo gražų amžių iki pat mirties, begamindamas modifikuotas suvalkietiškojo tipo kankles.

Už nuopelnus Lietuvos kultūrai J.Lašas apdovanotas Gedimino ordino I laipsnio medaliu.

Žurnalistė ir kanklininkė *Egidija Lekavičienė–Makuškaitė* (g.1960 m., Utenos r., Vygėlių k. – Vilnius), minėjo savo jaunystės metų Savičiūnų k. (Anykščių r.) ir jo apylinkių (Netikiškių – Anykščių r.; Juodonių, Vygėlių, Kyšūnų – Utenos r.; Kalvių, Narbūčių, Kamajų, Duokiškio – Rokiškio r.) kanklininkų būrį²⁷. Jų būta įvairiausių profesijų: ūkininkų, mokytojų, kunigų, vargonininkų, net žurnalistų. Vienas iš pirmųjų šių kanklininkų įsigijęs J. Lašo kankles, buvo jaunystės laikų draugas *Jonas Paršonas* (apie 1910, Rokiškio aps., Juodonių k.). Jis šeimos neturėjo, todėl gyveno pas brolių. Skambindavo vienas, dažniausiai vakarais, vasarą pašalėje ant suolo, o „kanklių aidas per beržynėlį pasiekdavo to paties Juodonių kaimo Niaurų vienkiemį ir be galo patikdavo trims seserims – Eleonorai, Adelei ir Liucijai Niauraitėms“. Kai tėvas Jonas Niaura, neatsilaikęs jauniausios dukters prašymui, apie 1952 m. nupirko kankles, ši, iš didelio dėkingumo „labai širdingai tėveliui ranką pabučiavo“²⁸.

1952 m. Juodonių kaime susibūrė kanklių kvartetas: *Paulina Tumienė–Gikytė, Julė Starkuvienė–Baltuškaitė, Adelė Niauraitė, Liucija*

²⁶ Motuzienė A. *Kanklių giesmė*. Apybraiža. Utena: UAB „Utenos Indra“, 2001, p. 3.

²⁷ Lekavičienė E. Čia skambėjo ir tebeskamba Juozo Lašo kanklės. *Juozo Lašo asmenybė*.

Kankliavimo tradicijos Aukštaitijoje. Konferencijos, skirtos kanklių meistro Juozo Lašo 90-mečiui, medžiaga. Užpaliai: UAB „Utenos spaustuvė“, 2002, p. 20–26.

²⁸ Ten pat, p. 21.

Niauraitė, kuris po neilgų bendrų repeticijų pradėjo koncertuoti įvairių švenčių metu Rokiškio r.

*Juodonių kaimo kanklininkių kvartetas:
Paulina Tumienė–Gikytė, Liucija Niauraitė, Julė Starkuvienė–Baltuškaitė, Adelė
Niauraitė,
Juodonių k., Anykščių r. 1954 m.: JLA, p. 20.*

Kankliavimą rėmė ir Duokiškio klebonas *Lionginas Neniškis* (1915–1989), šviesus žmogus, „tarytum antrasis Strazdelis“²⁹, mokėjęs kankliuoti, puikiai groti akordeonu bei lūpine armonikėle. Jis labai mėgo ir vertino kanklių muziką, todėl visokeriopai rėmė Juodonių kanklių kvartetą.

Apie tuos pačius 1952 m. susikūrė ir kitas kanklių kvartetas: *Julė Augulytė, Stasė Rudokaitė, Adelė Niauraitė, Liucija Niauraitė*. Jis skambindavo aplinkinių kaimų kultūros namuose įvairių renginių metu. Apie 1970–1980 m., Kalvių, Duokiškio, Kamajų kultūros namuose koncertavo jau atgimęs Juodonių kanklių trio: *Paulina Tumienė–Gikytė, Julė Starkuvienė–Baltuškaitė, Adelė Matulevičienė–Niauraitė*.

Apie 1964 m. Vilučių k. (Utenos r.) atsirado ir kanklių duetas: *Liucija Makuškienė–Niauraitė, Aldona Vanagienė–Žemaitytė*. Daugiau kaip tris dešimtmečius be šio dueto neapsiėjo Kyšūnų, Bekinčių, Užpalių, Vyžuonos, Utenos, Jotaučių, Daugailių, Ilčiukų, Adučiškio (Švenčionių r.) šventės bei kiti įvairūs renginiai. Kanklininkės net keturis kartus dalyvavo

²⁹ Ten pat.

Lietuvos televizijos laidose, pelnė ne vieną padėką ar garbės raštą. Skambinimo tradiciją jos perdavė savo vaikams bei anūkam.

Kanklių duetas: Liucija Makuškienė ir Aldona Vanagienė, Vilučių k., Utenos r., V. Jurkos nuotrauka 2001 m.; KG, p. 4.

Justinas Strimaitis savo „Kanklininkų atsiminimų“ rankraštyje aprašė Utenos kanklininkus³⁰. Bibliotekininkas *Henrikas Raštikis* 1931–1940 m. Utenoje buvo įkūręs kanklininkų ansamblį. Jame kankliavo Utenos inteligentija *Antanas Mažeika, Juozas Jonuška, Antanas Pečiūra, Liudas Urbonavičius–Urbaitis, Morkūnienė–Butkutė, Ona Raštikienė–Liuimaitė, Raštikis* (Henriko sūnus), *Birutė Zandavičienė* ir kt. ir netgi miesto burmistras *Jonas Bertašius*. H.Raštikis ne tik vadovavo ansambliai, bet ir pats gamino kankles. Vienerias buvo padovanojęs broliui generolui Stasiui Raštikiui, kuris instrumentą išsivežė į Vokietiją.

EE metu gauta žinių apie 147 kanklininkus skambinančius modifikuotomis antrojo ir trečiojo tipo tradicinėmis kanklėmis. Kaip jau minėta, modifikuotos suvalkietiškosios kanklės XX a. pradž. ir ypač Nepriklausomos Lietuvos Respublikos metais (1918–1940) buvo tapę lietuviškumo simboliu ir iš Suvalkijos kilusių kanklininkų platintos visoje Lietuvoje.

³⁰ Strimaitis J. *Kanklininko atsiminimai*.

Stanislovas Kručas. Raseinių r., Ariogalos sen. Gėluvų kultūros namai,
A. Auškalnio nuotrauka 1987 m. EIA.

Nors kanklininkas *Stanislovas Kručas* ilgą laiką gyveno Gėluvų kaime (Raseinių r., o šiuo metu – Jonavoje), yra kilęs iš Krekenavos (Panevėžio r.) Jis baigė Raguvėlės mechanikų mokyklą. Modifikuotomis suvalkietiškosiomis kanklėmis skambinti išmoko 12–15 m. iš sesers S. Žvingelienės–Kručaitės (1918–1987, Panevėžio aps., Krekenavos v., Mackonių k. – Krekenavos mst.), kuri grojo S. Rudžio vadovaujame Krekenavos kanklininkų ansamblyje. S. Kručas daugiausia kankliuodavo vienas, o ansambliuose grieždavo smuiku. Kanklėmis intensyviai skambino iki 1946 m. Apie 1965 m., mirus seseriai, perėmė jos kankles ir vėl pradėjo daugiau muzikuoti. S. Kručo visi vaikai labai muzikalūs. Duktė Elena griežia smuiku, akordeonu, gražiai dainuoja ir yra baigus Kauno J. Gruodžio konservatorijoje chorinį dirigavimą, sūnus Jonas ir sūnėnas Julius groja kontrabosu bei mušamaisiais.

Utenoje gyvenantis *Bronislovas Gasys* (g. 1933 m., Utenos aps., Gedimino k.) – vairuotojas ir suvirintojas. Modifikuotomis suvalkietiškomis kanklėmis kankliuoja nuo 10 metų, savo malonumui. Pamokė giminaitis. B. Gasys moka groti triūba, akordeonu, mandolina, smuiku. Dažnai skambina su kanklininku J. Kurlavičiumi (1914, Vitebskas, Baltarusija – Utena).

Visgi daugiausia XX a. modifikuotomis suvalkietiškomis kanklėmis skambinančių kanklininkų būta Krekenavos (Panevėžio r.) apylinkėse. Tikriausiai neatsitiktinai Krekenavos miestelio herbe yra „auksinės kanklės raudonam fone ir trys baltos lelijos šv. M. Marijos garbei“.³¹

³¹ Daniūnienė R. Prasmingas „Sigutės“ kelias. *Tradicionis kankliavimas šiuolaikinės kultūros plotmėje*. Sudarė Asta Motuzienė. 2008, p. 24.

Modifikuotomis suvalkietiškomis kanklėmis dar skambino ir daugiau įvairių profesijų bei išsilavinimo žmonių: Jonas Daumantas (g.1899 m., Pasvalio r., Pumpėnų sen., Kriklinių k.) – *instrumentų meistras*, Stasė Rudokaitė (1930, Rokiškio aps., Svėdasų v., Savičiūnų k.) – *mokytoja*, Varanavičius (? , Šiaulių aps., Pakruojo v., Rozalimo mst. – Radviliškio r., Daugėlaičių sen.) – *instrumentų meistras*, Morta Rožanskaitė–Miknevičienė (g.1918 m., Panevėžio aps., Rozalimo mst.) – *mezgėja*, Ona Rožanskaitė (g.1921 m., Panevėžio aps., Rozalimo mst.) – *audėja*, Elena Gurskytė–Širmulienė (g.1923 m., Šiaulių aps., Radviliškio v., Vadaktų k. – Panevėžio r., Naujamiesčio mst.) – *farmacininkė*, Stasys Stasevičius (g. apie 1900 m., Panevėžio aps., Naujamiesčio mst.) – *mokytojas*, Gasiūnas (? , Panevėžio aps., Krekenavos v.) – *kunigas*, Jadvyga Talmontaitė–Galinauskienė (g.1931 m., Panevėžio aps., Krekenavos v., Pempių k. – Radviliškio r., Pociūnėlių k.) – *mokytoja*, Lekerauskas (? , Panevėžio aps., Naujamiesčio mst.) – *mokytojas*, J.Ivaškevičius (? , Panevėžio aps., Krekenavos v. – Panevėžys) – *mokytojas*, Valerija Talmontaitė–Stasevičienė (g. 1926 m., Panevėžio aps., Krekenavos v., Pempių k. – Radviliškio r., Ožaičių k.) – *melžėja*, Genė Zazirskaitė–Treinienė (g. 1925 m., Utenos aps., Liaumuškių k. – Utena) – *fasuotoja*, Feliksas Sedelskis (1892–1994, Utena) – *mokytojas*, Julė Augulytė (1927–1958, Anykščių r., Netikiškių k.) – *mokytoja*, Kraniauskas (? , Rokiškio aps., Svėdasų mst. – Anykščių r., Svėdasų mst.) – *kunigas* ir kt.

Kankliavimo tradicija suvalkietiškojo tipo modifikuotomis kanklėmis gyva Aukštaitijoje ir šiandien³². Ją tęsia tiek senieji kanklininkai, tiek ir jaunimas. Svėdasų meistrui Juozui Lašui apgailestavus, kad jis pagaminęs tiek daug kanklių, o jų niekur nesigirdi, (P. Vinkšnelio vadovaujamas kanklių ansamblis gyvavo XX a. pirmojoje pusėje), 1991 m. Užpalių (Utenos r.) mokytoja Asta Kirvelytė–Motuzienė įkūrė moksleivių kanklių ansamblį „Pasagėlė“ (nuo 2008 m. jam vadovauja Loreta Neseckienė)³³.

³² Visockaitė–Lungienė N. Liaudies muzikos instrumentai Aukštaitijoje. Mokslinės konferencijos „Aukštaitija ir muzika“ įvykusios 2000 m., medžiaga. Vilnius: Atkula, 2000, p. 16.

³³ Palubinskienė V. Tradicinės kanklės ir kanklininkai šventėse. *Tradicija ir dabartis*. Nr. 5, Klaipėda, 2010 p. 118–119

*Asta Motuziene su „Pasagėlės“ kanklininkais, 1993 m.
Užpaliai, Utenos r. KG p. 5.*

Muzikantai skambina tik meistro J.Lašo darbo modifikuotomis kanklėmis. Nuo 1999 m. ansamblio vadovė organizuoja Užpaliuose Lietuvos kanklininkų vasaros stovyklas „Skambantys kankleliai“. Šioje stovykloje jaunieji kanklininkai ne vien kartu muzikuoja, bet ir poilsiauja, keliauja, susitinka su įdomiais žmonėmis. Vienas iš stovyklos iniciatorių prof. A.Vyžintas spaudoje rašė: „...kai regi tokią „Skambančių kanklelių“ ir kitų renginių tradiciją, daraisi ramesnis dėl ateities bei savasties, dėl etninės kultūros tęstinumo mūsų laiko sąlygomis. Ir jauti, jog kanklės – ši subtili šeimos ir giminės relikvija – išlieka, iš senolių pereidama į jaunimo rankas“³⁴.

Pirmąją savo Užpalių kanklininkų koncertinę kelionę surengė 1992 m. į Rumšiškėse vykusį tarptautinį vaikų folkloro festivalį „Daigelis“. 1998 m. – kartu su Skriaudžių bei Panevėžio kanklininkais buvo pakviesti dalyvauti Dainų šventėje Vilniuje. Nuo to laiko jie yra pastovūs Dainų šventės dalyviai.

2007 m. Lietuvos Dainų šventėje „Būties ratu“, 2009 m. Lietuvos Tūkstantmečio Dainų šventėje „Amžių sutartinė“ koncerte „Skambėkite,

³⁴ Vyžintas A. Lietuvos kanklininkai Valstybės dieną pažymi Užpaliuose. *Utenis*. Utena, 2001, liepos 5 d.

kanklės“ dalyvavo gana nemažas tradicinėmis kanklėmis skambinančių kanklininkų būrys. Tai Užpalių kanklininkų vasaros stovyklos ansamblis „Skambantys kankleliai“ (vad. A.Motuzienė) – daugiau nei 100 dalyvių iš Aukštaitijos regiono³⁵.

Jei pirmieji XX a. pr. muzikantai grojantys modifikuotomis kanklėmis skambino tik sau ir savo artimųjų malonumui, tai vėliau, plečiantis kankliavimui, vis dažniau skambinta didesniuose susibūrimuose, įvairiose tautinėse šventėse bei koncertuose. Sovietizacijos laikotarpiu modifikuotos kanklės išliko tik keletu pavienių liaudies muzikantų rankose. Pastarąjį Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmetį vėl pastebimas ryškus modifikuotų kanklių muzikos renesansas. Galima teigti, kad modifikuotos kanklės dar naudoja pavieniai senieji kanklininkai, tačiau pamažu jomis pradeda skambinti ir vaikai³⁶. Jos toliau skinasi kelią, surasdamos savo vietą bei praturtindamos Lietuvos kultūrą. Senąsias modifikuotas suvalkietiškojo tipo kankles į visuomenę ir šeimą atneša vaikai, taip kuriama nauja tradicija. Prisilietusiems prie šio instrumento, reikia manyti, bus lengviau atsispirti sparčiai besivystantiems globalizacijos procesams, masinės kultūros apraiškoms bei neprarasti etninio ir kultūrinio tapatumo.

IŠVADOS

XX a., nykstant vyrų kankliavimo tradicijai, trečdalį kanklininkų sudarė moterys, kurios skambino suvalkietiškojo tipo kanklėmis. Jos, meistrų S. Rudžio, vėliau ir J. Lašo pastangomis buvo modifikuotos bei platintos visoje Lietuvoje. Daugiausiai – Aukštaitijos regione.

Muzikavimas suvalkietiškojo tipo kanklėmis iš esmės mažai kuo skiriasi nuo suvalkiečių kankliavimo, nes iš jų, šiek tiek modifikavus, ir buvo perimtas.

Repertuarą sudaro lietuvių ir tarptautiniai šokiai, dainos, giesmės bei romansai. Užrašyta ir keletas improvizacijų bei savos kūrybos melodijų.

Aukštaitijos kanklininkai buvo ir yra pačių įvairiausių profesijų žmonės. Jie paprastai neeiliniai, daugiau išsilavinę, nuoširdūs, draugiški, linksmo būdo bei meniškos sielos, platesnio akiračio ir interesų už

³⁵ Palubinskienė V. Tradicinės kanklės ir kanklininkai šventėse, p. 119.

³⁶ Tarnauskaitė-Palubinskienė V. Kanklės lietuvių etninėje kultūroje, p. 304.

aplinkinius žmonės. Dažniausiai neturtingi ir savo džiaugsmus bei vargus išliedavę kanklių garsais. Tarp jų pasitaikė ir labai gabių liaudies menininkų: poetų, kompozitorių, dailininkų, medžio drožėjų.

Nūdienos Aukštaitijos regione muzikavimo suvalkietiškojo tipo kanklėmis tradiciją tęsia, tiek senieji, tiek jaunieji kanklininkai.

Santrumpos

AVAA	Algirdo Vyžinto asmenis archyvas
EE	etnoinstrumentinės ekspedicijos
EIA	Etnomuzikos instituto archyvas
EV AMIK	Egidijaus Virbašiaus asmeninė muzikos instrumentų kolekcija.
IEM EM	Lietuvos nacionalinis muziejus (buv. Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus).
JLA	Juozo Lašo asmenybė. Kankliavimo tradicijos Aukštaitijoje. Sudarė A. Motuzienė. Konferencijos, skirtos kanklių meistro Juozo Lašo 90-mečiui, medžiaga. Užpaliai: UAB „Utenos spaustuvė“, 2002.
KG	Motuzienė A. Kanklių giesmė. Apybraiža. Utena: UAB „Utenos Indra“, 2001.
KLEK	Tarnauskaitė–Palubinskienė V. Kanklės lietuvių etninėje kultūroje. Mokslinė monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2009, 504 p.
LBM	Lietuvos liaudies buities muziejaus, Liaudies instrumentų sektorius.
PKM	Panevėžio kraštotyros muziejus.
RKM	Rokiškio kraštotyros muziejus.
ŠAM	Šiaulių „Aušros“ muziejus; ŠAM EB – Etnografijos skyrius.
TK	Palubinskienė–Tarnauskaitė V. Tradicinis kankliavimas. Istorija, metodika, repertuaras / Mokslinis metodinis leidinys. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2001, 210 p.
TKM	Žemaičių muziejus „Alka“ (buv. Telšių „Alkos“ kraštotyros muziejus).
VPAA	Vidos Tarnauskaitės–Palubinskienės asmeninis archyvas